

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Přístupy ve výchově dětí vzhledem k jejich věku

Raising children according to their age

Vedoucí práce:
PhDr. Jitka Cintlová

Autor:
Anna Kužílková, DiS.

2013

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne 5. května 2013

podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Jitce Cintlové za odborné vedení a cenné rady při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Haně Imlaurové za spolupráci a možnost provádění výzkumu v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně. Na závěr děkuji svému manželovi a rodině za podporu během celého mého studia.

Abstrakt

Má práce se zabývá problematikou přístupu k výchově dětí. V současné době je problém s výchovou, při které se hranice nedodržují. Rodiče používají neúčinné metody neodpovídající věku a osobnosti jejich dítěte. Z toho pramení výchovné problémy dítěte jak v rodině tak později v mateřské škole či na základní škole. Práce shrnuje jak teoretické poznatky, tak mé praktické zkušenosti získané při násleších v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně. Teoretická část stručně shrnuje základní poznatky o teorii hranic, různých přístupů k výchově dětí a nároky na výchovu vyplývající z různého věku dítěte. V praktické části pak popisují šest konkrétních případů dětí, které měli různé problémy se svým chováním v důsledku špatně vytyčených hranic.

Klíčová slova

výchova, hranice ve výchově, výchovné styly, problémové chování, vývoj chování dítěte

Abstract

My work aims at borders in children education. At present there is a problem with education, in which no borders are set. Parents use in education inefficient methods, which do not correspond with the age and personality of their children. From this arose many problems, which children deal in their families and also in their kindergarten or in school. My work summarizes both theoretical knowledge and practical experience from Christian pedagogical-psychologic advice office. Theoretical background covers knowledge from border theory, different education techniques and requirements on education according to age and nature of child. In practical part there are six cases of children, I dealt with, who have different problems with their behavior because of wrongly marked out borders.

Keywords

education, borders in education, education styles, problematic behavior, evolution of children behavior

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	10
1 Hranice ve výchově dětí v současnosti	10
2 Proč děti potřebují hranice?	12
2.1 Role matky a otce ve výchově	15
3 Věk a vývoj dítěte versus hranice	16
3.1 Kojenecké období (29. den - 1 rok)	16
3.2 Batolecí věk (1 - 3 roky)	17
3.3 Předškolní období (3 - 6 let)	18
3.4 Školní věk (6 - 10 let)	20
3.5 Puberta (10 - 15 let)	21
3.6 Adolescence (15 - 19 let)	22
4 Styly výchovy	24
5 Odměny a tresty	27
5.1 Jak trestat a odměňovat?	29
5.2 Druhy odměn a trestů	30
6 Kdy a jak děti vychovávat	31
6.1 Jeden až tři roky	31
6.2 Předškolní věk	34
6.3 Školní věk	35
Praktická část	37
7 Martin	38
7.1 Anamnéza	38
7.2 Náslechy a zhodnocení	38
8 Jaroslav	40

8.1	Anamnéza	40
8.2	Náslechy a zhodnocení	40
9	Aneta	42
9.1	Anamnéza	42
9.2	Náslechy a zhodnocení	42
10	Jan	44
10.1	Anamnéza	44
10.2	Náslechy a zhodnocení	44
11	Kristýna	46
11.1	Anamnéza	46
11.2	Náslechy a zhodnocení	46
12	Václav	47
12.1	Anamnéza	47
12.2	Náslechy a zhodnocení	48
Závěr		49
Literatura		51
Seznam obrázků		51
Přílohy		53
1	Dotazník pro rodiče	53
2	Anamnéza	55

Úvod

V současné době jsou palčivým tématem různé přístupy k výchově dětí. Na jedné straně máme přístup liberální, který spoléhá na přirozený vývoj dítěte. Na straně druhé je výchova autoritativní, která dítěti jasně vytyčuje povolený směr chování a neumožňuje mu jakoukoli volnost. V dnešní době rodiče neradi slyší, že nezvládají výchovu svých dětí a nepřipouští si, že jejich výchovné metody nemusí být adekvátní vůči jejich potomkovi.

Hlavním výchovným problémem je výchova, kde se nedodržují hranice a rodiče používají neúčinné metody, které neodpovídají osobnosti a věku jejich dětí. Můžeme se setkat s matkou, která svému dvouletému dítěti vysvětluje, proč to či ono nemůže dělat. Dítě tomu samozřejmě nerozumí, protože ještě není dostatečně vyvinuté, ale matka je spokojená, protože dítěti dopřává svobodu rozhodnutí a nevnučuje mu své názory, to je přeci to nejdůležitější. Dítě dle ní samo nejlépe ví, jak se rozhodnout apod.

Výchova by měla být specifická, každé dítě má svůj charakter, nadání, potřeby a vyžaduje individuální přístup. Jedna metoda může fungovat na prvorozeného, ale pro druhé dítě může být naprosto nevhodná a rodiče si lámou hlavu s tím, proč neposlouchá a jsou s ním problémy.

Motivací k napsání této práce bylo to, že dle mého názoru je v poslední době mnohem více neukázněných dětí než například před deseti lety. Rodiče děti neokřikují, fyzické tresty se jim přičí a děti rostou "jako dříví v lese". Samozřejmě se najdou ale rodiče s opačnými metodami. Dítě nic nesmí a je omezováno. Proto si tato práce klade za cíl ukázat, jaké výchovné postupy má rodič volit při práci s dítětem v konkrétním vývojovém období. Práce také poukazuje na ty nejčastěji se vyskytující problémy.

Práce je dělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část shrnuje základní poznatky ve výzkumu výchovných přístupů. Na závěr oddílu práce srovnává různé styly výchovy a snaží se navrhnout optimální styl výchovy vzhledem k různému věku dítěte. Praktická část demonstruje na příkladech dětí z náslechu v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně běžné případy výchovných problémů, které jsou spojeny se špatně nastavenými hranicemi.

Teoretická část

Správné přístupy ve výchově úzce souvisí s pojmem hranice. Ať zvolíme jakýkoli výchovný přístup, vždy musíme dítěti nastavit hranice jeho chování. Proto se první kapitola zabývá pojmem hranice ve výchově. V druhé kapitole je vysvětleno, proč děti hranice potřebují a jak je správně nastavit. Následuje stručný přehled vývoje osobnosti dítěte od kojeneckého období do adolescence. V dalších kapitolách jsou popsány různé styly výchovy a přehled odměn a trestů. Teoretická část je zakončena krátkým přehledem aplikace stylů výchovy na konkrétní vývojové období jedince.

1 Hranice ve výchově dětí v současnosti

Obecně můžeme říci, že hranice definují člověka¹. Určují, co je a co není správné a zároveň posilují v člověku pocit vlastnictví sebe sama. Bez hranic je člověk nesvobodný, jelikož neví, jakou má vůči sobě a svému okolí zodpovědnost. Hranice také určují, co není naše (jak po fyzické tak duchovní stránce) a pomáhají nám určit, za co již zodpovědnost neneseme. Hranice ovšem nejsou zdi, to znamená, že člověk není uzavřenou knihou, která jednou popsána nejde změnit. Hranice nám zkrátka pomáhají vymezit sebe jako pojem a určit nám náš začátek a konec. Pomáhají člověku vymezit se jako individuum.

Hranice můžeme dělit na:

- Funkční – pomáhají člověku dokončit úkol či práci. Souvisí s jeho výkonností, kázní a iniciativou.
- Vztahové – představují schopnost říkat pravdu lidem, se kterými je člověk v určitém vztahu. Tyto hranice obecně bývají méně funkční a lidé mají větší problémy s jejich vymezením.

¹CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. s. 12

Tvorba hranic je nikdy nekončící proces. Začíná již v raném věku. Dítě je třeba správně vést od počátku, jinak je narušen celý budoucí proces správné tvorby hranic dalších. Již kojenci si tvoří pouta se svými rodiči². Kojenec potřebuje vědět, že je ve světě přijímán a v bezpečí. Snad nejpatrnější je budování hranic u tříletých dětí. Ty už mají zvládnuté některé základní vývojové úkoly (schopnost citového přilnutí, schopnost říkat ne, schopnost přijímat ne od druhých). Důležité je, že dítě si potřebuje určité hranice osvojit co nejdříve, aby prožívalo menší zmatky později a usnadnil se mu přestup do dospělého života.

Hranice a jejich vymezování jsou důležitou součástí výchovy každého dítěte. Je důležité si uvědomit, že pro jejich stanovování můžeme užívat různé přístupy. Kopřiva a spol. tento postoj vyjadřují ve své knize³ těmito slovy: "Chceme zdůraznit, že vymezování hranic považujeme ve výchově za naprosto nezbytné. Když děti nemají jasné a pevné hranice, ztrácejí pocit bezpečí. Když zjišťují, že hranice někdy platí a jindy tak docela ne, vyvolává to v nich nejistotu a úzkost a odpovědí na to může být i agresivní chování.

Rozdíl mezi demokratickou a autoritativní výchovou není v tom, že by v té první bylo vše dovoleno a v druhé vládla především omezení, ale v tom, jakými způsoby se stanovují pravidla a hranice chování. Jednou větou by se dalo říci tak, že máme vytvářet hranice nikoliv pro děti, ale s dětmi."

S tímto názorem se dá jistě plně ztotožnit, protože shrnuje základní myšlenky moderního přístupu k výchově dětí. Velice důležitou částí výroku je poslední věta, která odhaluje, dle mého názoru, podstatu většiny problémů při výchově dětí a jejich učení hranicím. Je jasné, že každé dítě potřebuje jiný přístup k výchově, protože každý člověk, tedy i dítě, je individuum a jeho potřebám vyhovují různé věci. Ukázněné dítě nevyžaduje autoritativní přístup k výchově a naopak pro neposedné dítě by byl demokratický přístup k jeho výchově naprosto zničující. Dle mého názoru dnes bohužel převládá trend protektivní demokratické výchovy, který není pro mnoho dětí ideální. Tímto pojmem mám na mysli rodičovský přístup, kdy se dítěti vše dovoluje, je nepřiměřeně odměňováno a zároveň je dítě chráněno před jakoukoli formou trestu. Proto dnes můžeme narazit na naprosto

²VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2008. s. 27

³KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem, 2012. s. 13

absurdní situace, kdy rodiče dítěte, které má výchovné problémy ve škole, volí raději stížnosti na učitele, než aby sami dali dítěti najevo svou nespokojenost a zklamání z jeho chování.

2 Proč děti potřebují hranice?

Již v dětství je třeba začít formovat charakter dítěte. Tento úkol je velice nesnadný. Bez stanovení vhodných přístupů k výchově dochází ke špatnému vývoji člověka⁴ po celou dobu jeho života a jedinec se poté potýká se spoustou problémů, které by nemusel vůbec řešit v případě, že by jeho výchova byla "správnější". Problémy s hranicemi si dospělý člověk většinou vypěstuje již jako dítě. Mezi základní problémy radíme dle Clouda a Townsenda⁵:

- Neschopnost říkat "ne" a tím určit mezi lidmi ty, kteří jedinci škodí (včetně jedince samotného) – dítě se učí říkat ne prostřednictvím výchovy svých rodičů.
Dle Delarocheho⁶ je vhodné navýkat děti na "zákazy" již od osmého měsíce života, kdy dítě je již schopno chápat zákaz. Dříve učení se zákazům nemá smysl, neboť tato rodičovská snaha může narušovat vztah dítěte s matkou.
- Neschopnost odkládat uspokojení svých potřeb a přání – tento problém souvisí s prvním, pokud dítě nebude učeno zákazům a nebude správně chápat ne, nebude schopné odkládat uspokojování svých potřeb a přání. Dítě pak nebude schopno normální interakce se svým okolím a bude vyžadovat, aby jeho potřeby byly uspokojovány přednostně.
- Potíže ve vytváření důvěrných vztahů – opět můžeme říci, že dítě, které nemá hranice a neumí říkat a chápat "ne", bude mít potíže s navazováním vztahů se svými vrstevníky. Jeho chování bude podrážené nebo naopak nadřazené všem ostatním a okolí dítě nikdy nepřijme bez problémů.

⁴ŠTÍPEK, Petr. *Dítě na zabití*. Praha: Portál, 2011. s. 90

⁵CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. s. 11

⁶DELAROCHE, Patrik. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. Praha: Portál, 2000. s. 103 a 127

- Vnímání života z pozice oběti – obětí se dítě stává v okamžiku, kdy se nedokáže postavit a říci "ne". Po delší době pak může jedinec začít vnímat svět jako místo, které mu pouze ubližuje.
- Závislosti, nutkavé chování a nepořádnost – další z problémů, který se nabaluje na všechny předchozí. Pokud dítě neumí chápat své hranice a neumí porozumět slovu "ne", může se propadnout různým závislostem, může být nepořádné či propadat nutkavému chování.

Pokud tedy chceme, aby dítě vyrostlo ve zralého člověka, je třeba mu určit správné hranice již na počátku jeho cesty životem⁷.

Problém ve výchově dětí je ten, že se nerodí s morálními hranicemi, ale postupně si je osvojují⁸. Dítě jako každý člověk potřebuje vědět, kde začíná a jaká je jeho zodpovědnost. To, že dítě bude vyrůstat bez pevně stanovených hranic u sebe a druhých, povede pouze k jeho dezorientaci a nezískání vlády nad sebou samým.

Rodičovská úloha je obtížná – děti nemají hranice ve výchově a v průběhu procesu jejich osvojování dělají často chyby⁹. Tyto chyby jim poté, co jsou správně opraveny, umožňují správně vytyčit hranice pro své chování, a tím vypěstovat správné zásady. V případě správně nastavených hranic si dítě osvojí řadu pozitivních vlastností¹⁰

- Dítě ví, kdo je a za co je zodpovědné
- Dítě se umí rozhodovat
- Dítě umí rozlišit špatné a dobré věci

"Hranice se vyvíjejí" – tento výrok v Roggeho knize *Rodiče určují hranice*¹¹, je velice důležitý pro chápání konceptu hranic chování. Je důležité, aby si rodiče při výchově svého dítěte uvědomovali nezbytnost přizpůsobování výchovy věku dítěte. Je samozřejmé, že dítě v určitém věku potřebuje uzpůsobené hranice právě tomuto věku. Dítě předškolního

⁷PETTITCOLLIN, Christel. *Jak správně komunikovat se svým dítětem*. Praha: Pierot, 2009. s. 61

⁸CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. s. 13

⁹TRÉLAŮN, Béatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005. s. 53

¹⁰CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. s. 13

¹¹ROGGE, Jan-Uwe. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005. s. 40

věku potřebuje pevnější režim a rodiče musejí vytyčovat hranice mnohem striktněji, než je tomu u adolescenta.

Při stanovování hranic je podle Roggeho dbát několika zásad:

- Při komunikaci s malým dítětem je potřeba jednat přímo s ním a dotýkat se ho. Dítě musí cítit, že je přijímáno a chování rodiče musí být jasné a zřejmé.
- Dítě musí být schopno pojmově uchopit vymezené hranice a musí být schopno je názorně zakusit.
- Dítě zažívá tady a teď. Hranice musí být přizpůsobena jeho věku.
- Dítě není malý dospělý, to znamená, že se s ním musí jednat jinak než s dospělým.

Všechny předcházející pravidla jasně ukazují nezbytnost přizpůsobení hranic konkrétnímu dítěti a jeho věku. Dle mého názoru je nezbytné, aby rodiče chápali tuto nezbytnost a svou výchovu podle toho koncipovali. Bohužel současná doba ukazuje, že mnozí rodiče neumí s dětmi jednat úměrně jejich věku a uchylují se k jednání s dítětem jako by bylo dospělým.

Při osvojování hranic je velmi důležitá role rodičů. Na rodičovství se dá nahlížet z různých hledisek. Rodiče můžeme chápat jako trenéry, policejní důstojníky či přátele. Každá role má svůj význam a je důležité ve správný čas vybrat správnou roli. Rodič má dle Clouda tyto tři hlavní funkce¹²

- Poručík – chrání a opatruje dítě, je za ně právně odpovědný. Rodič poskytuje dítěti ochranu a bezpečí pro získání poznání a moudrosti. Je důležité, aby dítě získalo dostatek svobody pro poznávání, jinak se začne zpožďovat jeho vývoj. Poručík chrání před zdroji nebezpečí (nebezpečí způsobené dítětem, okolím či nepřiměřenou svobodou dítěte). V této roli rodič používá hranice a stanovuje meze ve svobodě dítěte v zájmu jeho bezpečí.
- Správce – dohlíží na kázeň dítěte a uspokojování požadavků a nároků okolí. Dítě musí pro svůj správný vývoj plnit určité požadavky a rodič v roli správce na plnění těchto požadavků dohlíží. Správce ovládá zdroje, které má dítě k dispozici a jejich distribucí dítěti umožňuje pěstovat dovednosti a vnitřní řád.

¹²CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. s.13

- Zdroj – rodič poskytuje dítěti prostředky nutné k životu. Dítě potřebuje jak materiální, tak nemateriální zdroje pro uspokojování svých potřeb a samo si tyto zdroje neumí opatřit. Je důležité, aby rodič v roli zdroje správně stanovil hranice a naučil dítě hospodařit s prostředky, které potřebuje k životu.

2.1 Role matky a otce ve výchově

Dnešní doba přináší do výchovy dětí i "negativní" trendy. Dnes už se nikde nesetkáme s tím, že by doma "velel" pouze otec či matka¹³. Výchova dětí je sdílená a otec často funguje jako druhá pomocná matka případně jako matka konkurenční. To má za následek výkon autority na dítě. Dítě vlastně nemůže být autoritativně vedeno a to nemusí být pro každé dítě vhodné. Dle mého názoru úpadek velení v rodině má i světlé stránky – otec se více podílí na výchově a péči o dítě a má tak na něj mnohem větší vazbu. "Už to není ten pán, co nosí domů peníze." Zrovnoprávnění přineslo otci mnohem větší vliv na utváření osobnosti dítěte, než tomu bylo dříve. Bohužel v současnosti převládá negativní trend, kdy dítě postrádá jakoukoli autoritu a v rodině neexistuje nikdo, kdo by správně vymezil hranice jeho chování¹⁴. Toto má vliv na celkový vývoj dětské osobnosti a dítě může vyrůst v nezralou osobnost.

Rozdíl v rolích otce a matky ve výchově dítěte je dán nejen biologicky, ale i sociálně¹⁵. Ve společnosti existují určité stereotypy pro chování dětí určitého pohlaví. Moderní muž musí obstát nejen po fyzické stránce, ale i v zaměstnání, rodině i mimo ni. Muž musí být schopen vyhovět všem požadavkům svého okolí. V současné době se bohužel objevují dva typy špatného pochopení otcovské role - otec despotický a otec žijící mimo rodinu. První se snaží podřizovat vývoj svých dětí svým představám a druhý nedokáže fungovat v rámci rodiny. Matka pak musí přebírat částečně i povinnosti otcovské.

Matka je pro dítě první učitelkou a přítelkyní. Některé matky se špatně vyrovnávají

¹³DELAROCHE, Patrik. *Rodiče nebojte se říkat ne*. Praha: Portál, 2000. s. 29

¹⁴RHEINWALDOVÁ, Eva. *Jak vychovat šťastné dítě*. Praha: Motto, 1997. s. 165.

¹⁵KUTHANOVÁ, Alena. *Role matky a otce ve výchově dětí*. Pardubice, 2009. Dostupné z: <http://theses.cz/id/nd3hsn/>. Bakalářská práce. JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. s. 31

se ztrátou vlivu na své děti. Výhodou ženy bývá to, že se na svou roli připravuje postupně celý život. Postupně přijímá jednotlivé role a seznamuje se s nimi. Žena je více citově založená než muž. Plně se podílí na problémech vychovávaného dítěte a nerada žije sama. I u žen se vyskytuje několik špatných výchovných typů matek - puritánská matka, bezmocná matka a nepřátelská matka. První typem jsou matky velice přísné, žijící podle předpisů a přehnaných norem. Druhý typ je matka úzkostná a nespokojená s okolím a sama se sebou. Je často jen velkým dítětem. Poslední typem je žena, která prosazuje pouze své touhy a přání na úkor všech ostatních včetně svých dětí.

3 Věk a vývoj dítěte versus hranice

V průběhu prvních dvou období vývoje dítěte, tedy v období prenatálním a období novorozeneckém, již dítě reaguje na řadu podnětů a osvojuje si řadu různých základních návyků. Učí se komunikovat se svým okolím a zvyká si na něj. Nicméně tato dvě období nejsou příliš významná po stránce stanovování přístupů ve výchově. Tento oddíl tedy začíná až od kojeneckého období. Členění bylo převzato z knihy Marie Vágnerové¹⁶.

3.1 Kojenecké období (29. den - 1 rok)

Je často označováno za fázi receptivity¹⁷. Základním úkolem dítěte v tomto období je získat důvěru ve vztahu ke světu. Je zde významná potřeba stimulace a s ní související učení. U dítěte dochází k rozvoji poznávacích senzomotorických procesů – zrakového vnímání a motoriky. Vnímání za pomoci zraku je rozvíjeno po narození a vyžaduje specifické stimuly. Motorický vývoj dítěte je zase důležitý pro pozdější vývoj jeho kognice. V tomto věku se dítěti také rozvíjí paměť – nejdříve implicitní a poté i explicitní. Dochází také k počátečnímu vývoji sluchu a dítě si osvojuje schopnost pro produkci zvuků. Kojenec je schopen emočně komunikovat, a proto je nezbytné používat emoce při komunikaci

¹⁶VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. 353 s.

¹⁷VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 27

s ním.

Prostředkem socializace kojence je učení uskutečňované v rámci mezilidské interakce¹⁸. Lidé, převážně rodiče, pomocí interakce zprostředkovávají dítěti různé zkušenosti a dítě si díky tomu osvojuje různé schopnosti. Celý proces socializace závisí na vzájemném působení dítěte a matky (případně i otce). Dítě je od 6 měsíce schopno rozlišit matku od ostatních lidí a osvojuje si strach z cizích lidí, který je velmi důležitý jako signál zdravého vývoje dítěte. Matka se stává trvalým objektem dítěte. Díky tomu je později donuceno přijmout svou vlastní samostatnost, což zase vede k rozvoji tendencí o udržení zájmu matky jiným způsobem. Rozvíjí se komunikace mezi matkou a dítětem. Matka dítěti poskytuje zpětnou vazbu a tím mu umožňuje se učit a osvojovat si dovednosti. Dítě si osvojuje základy učení nápodobou. Díky reakcím matky získává dítě vlastní sebepečet. Na konci prvního roku života začíná dítě chápat stálost a oddělenost své osoby od okolního světa. Dítě si může vytvořit i vztah s otcem v závislosti na čase, který mu otec věnuje.

3.2 Batolecí věk (1 - 3 roky)

V tomto období, jak již jeho název napovídá, hrají prim motorické dovednosti dítěte¹⁹. A to jak dovednosti ovládání celého těla, tak dovednosti k aktivnímu pronikání do okolního prostředí. Dítě snižuje svou svázanost s prostorem a závislost na aktivitě matky (obecně jiného člověka). V uspokojování potřeb je také batole mnohem samostatnější. Dítě expanduje do světa. Díky rozvoji symbolického myšlení se začíná objevovat schopnost batolete předvídání budoucího dění. Dítě se snaží poznávat pravidla fungování světa a začíná chápat pojem trvalosti, který je základním stavebním kamenem vytváření podpojmů. Paměť dítěte se nadále rozvíjí, ačkoli epizodická paměť je stále slabá a dítě má málo trvalejších vzpomínek. V součinnosti s poznávacími procesy se rozvíjí i řeč a její slovník. Řečové projevy jsou agramatické a až ke konci batolecího období si děti osvojují základní prvky syntaxe. Dítě se také rozvíjí emočně – objevuje pocity hrdosti, zahanbení

¹⁸VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 42

¹⁹VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 65

a studu a typicky se rozvíjí separační úzkost a schopnost empatie.

Batole je socializováno v rámci své rodiny a to vlivem svých rodičů a sourozenců²⁰. Dítě je více samostatné a oprošťuje se z vazby na matku. Pokud si dítě v rámci kojeneckého období rozvinulo vztah s otcem, má teď jednodušší cestu k oproštění vazby k matce. Vazba dítěte k oběma rodičům mu poskytuje větší citovou jistotu. Batole využívá svých sourozenců jako zdroje sociální zkušenosti. Velmi důležitá je taky potřeba emancipace a stability. U dítěte se objevuje vědomí vlastní osobnosti a trvalosti vlastní existence. To se projevuje potřebou sebeprosazování, která může vést až k negativismu dítěte. Dítě si osvojuje své sociální a genderové role. Zároveň s osamostatněním se rozvíjí komunikace batolete s okolím a řeč funguje jako základní nástroj sociálního přizpůsobení. Batole se začíná učit řeč nápodobou lidí ve svém okolí. Zároveň se seznamuje se základními normami chování a tím uspokojuje svou potřebu orientace. Jak již bylo řečeno – dítě používá nápodobu a identifikaci jako základní prostředek učení, jehož objektem většinou bývá rodič.

3.3 Předškolní období (3 - 6 let)

V tomto období se diferencuje vztah dítěte ke světu²¹. Dítěti již pomáhá představivost při poznávání světa, dostává se do fáze fantazijního zpracování informací a začíná intuitivně uvažovat. Toto uvažování také není zcela redukováno logikou, a proto děti často "sní s otevřenýma očima". Pro myšlení předškoláka je charakteristickou známkou egocentrismus spojený s ulpíváním na zjevných znacích spojených s magičností. Dítě si samo vysvětluje realitu a to ve formě, která je pro něj srozumitelná a to i za cenu zkreslení či vyloučení informací. Je tím zcela uspokojována potřeba jistoty orientace dítěte. Myšlení, jeho úroveň zároveň ovlivňuje i vyjadřování jedince či zpracování vyjádřených informací. Také dochází k odlišení egocentrické řeči dítěte sloužící k uvažování. Jako další se rozvíjí kresba. Tato nová schopnost prochází různými fázemi od fantazijního pojetí až k realistické kresbě. Důležitou součástí života dítěte je symbolická hra, která umožňuje dítěti

²⁰VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 89

²¹VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 105

zvládat problémy. Dochází i k rozvoji chápání prostoru, času a počtu a s nimi spojené schopnosti abstrakce, která je v tomto období ne zcela vyvinutá. Dochází k velkému rozvoji paměti, včetně epizodické, což se odráží ve schopnosti dítěte formulovat verbálně své zážitky. Dítěti se také rozvíjí emoční inteligence – porozumění složitým emocím osobním i jiných lidí. Dítě rádo experimentuje s plněním příkazů. Zkouší, zda rodiče něco slíbí, či nikoli²². Zde je důležité, aby rodiče zachovali rozvahu a nenechali se vyprovokovat.

Jako batole i předškolní dítě je nejvíce socializováno právě ve své rodině²³. Nicméně dítě se už musí přizpůsobovat požadavkům i jiných sociálních prostředí. Zde figuruje jako významný mezník, vstup dítěte na půdu mateřské školy. Děti se již začínají učit žádoucím vzorcům chování a to zvláště těm, které jsou prosociální a respektují práva ostatních. Ztotožňování se základními normami chování je pro toto období typické. Nicméně pro děti je důležité oceňování za dodržování těchto základních norem.

V tomto období rodiče slouží dítěti jako model pro různé role a jsou jeho vzorem, se kterým se dítě identifikuje. Vazba na rodinu se postupně uvolňuje a dítě se začíná připravovat na život ve společnosti. Předškolní děti také poprvé začínají navazovat větší kontakty se svými vrstevníky a při výběru svých kamarádů kladou důraz na shodu v potřebách a zájmech. Děti se učí ve skupině soupeřit a spolupracovat, zároveň dochází k diferenciaci rolí jedinců ve skupině. Dítě předškolního věku přejímá naprosto nekriticky názory svých rodičů a to přesně ve formě v jaké jsou mu prezentovány. Úvahy o sobě samém jsou převážně egocentrické se sklony k fantazijnímu zkreslení. Dětskou identitu lze vyjádřit pozorovatelnými charakteristikami, jako jsou vztahy k lidem a vlastnictví či různé sociální role. Předškoláci zveličují pohlavní rozdíly a jsou přesvědčeni o vyšší hodnotě svého pohlaví. Dochází také k větší identifikaci jedince s rodičem stejného pohlaví.

²²WYCKOFF, Jerry; UNELLOVÁ, Barbara. *Výchova bez křiku a pohlavků*. Praha: Mladá Fronta, 2004. s. 89

²³VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 109

3.4 Školní věk (6 - 10 let)

Počátek školního období dítěte (6. – 7. rok) je charakterizován velkou změnou ve způsobu dětského poznávání – dochází k rozvoji zrakové a sluchové percepce²⁴. Dítěti se mění i způsob uvažování na úroveň konkrétních logických operací. To znamená, že dítě je stále vázáno na realitu kolem sebe, ale zároveň už začíná respektovat základní zákony logiky. To vše je provázeno úbytkem poznávacího egocentrismu a dítě již slepě neulpívá na jednom hledisku problému, který řeší. Školák chápe podstatu konkrétních skutečností a již není tak snadno ovlivnitelný dílčími proměnami. Je tedy schopen chápat proměnlivost jako součást či základní vlastnost okolní reality. Dítě ztrácí centralizovaný pohled na svět a díky tomu se mění jeho pohled na sebe i jiné lidi.

Přístup školáka je realistický a vedoucí k přijetí skutečnosti jako dané. Žádné alternativy pro něj v tuto chvíli neexistují. Dochází ke změně v chápání a řešení problémů, jež jsou před školáka postaveny. Zároveň se rozvíjí metakognice, ačkoli dítě není schopno adekvátního sebehodnocení. Jedinec ovládá svou pozornost ve zvýšené míře a jeho kapacita paměti dále narůstá. Spolu s kapacitou se rozvíjí různé paměťové strategie, které vznikají v důsledku vývoje dítěte a požadavků na něj kladených. Centrální nervová soustava dítěte dozrává a dochází díky tomu i k emoční stabilizaci jedince. Dítě umí své pocity ovládat a dochází k rozvoji jeho emoční inteligence. V průběhu tohoto období se také začíná významně rozvíjet sebekontrola a autoregulační mechanismy volního charakteru.

Pro školní věk je významným zlomem akt nástupu do školy²⁵, v níž dítě získává nové role - roli žáka a spolužáka. Zde je také vystaveno očekáváním, které z těchto nových rolí vyplývají, a je nuceno se chovat určitým požadovaným způsobem, který respektuje normy stanovené ve škole. Školák se musí naučit přijímat autoritu učitele, což je pro něj úplně nová zkušenost. Dítě je poprvé posuzováno podle svých výsledků a pozitivní ohodnocení nezískává poprvé ve svém životě automaticky. Jeho spolužáci jsou rovnocennými partnery, se kterými se dítě srovnává. U školáka vzniká potřeba pozitivního hodnocení svými vrstevníky a dítě se snaží získat ve skupině pro něj přijatelné posta-

²⁴VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 148

²⁵VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 145

vení. Rodinná příslušnost nicméně stále hraje roli v identitě školáka – oba rodiče jsou pro dítě modely pro vzorce chování a poskytují mu jistotu a bezpečí. Sourozenské vztahy jsou významným faktorem pro socializaci dítěte. Spolu s nástupem do školy se může měnit i postavení dítěte v rodině. A to zcela podle očekávání rodičů. V této etapě je nejvhodnější pro vývoj dítěte kompletní funkční rodina a při jejím rozpadu je dítě velmi ochuzeno a ztrácí možnost získat potřebné zkušenosti. Ve školním období dochází i k velké změně dítěte ve vztahu k rodičům. Dítě je ve fázi tzv. konvenční morálky (za hodnotu je to co odpovídá očekávání rodiny dítěte²⁶) a pro jeho chování nabývají postupně na významu normy vrstevnické skupiny, k níž náleží. Zároveň s tím se diferencují i způsoby komunikace dítěte. V tomto období se dítě vymezuje svými výkony, zároveň je toto období obdobím píle a snaživosti. U dítěte se rozvíjí i genderové (sociálně kulturní rozdíly mezi pohlavími²⁷) sebepojetí a genderová diferenciaci se zvyšuje. Děti dávají jednoznačně přednost vrstevníkům svého pohlaví.

3.5 Puberta (10 - 15 let)

Toto období je důležitým biologickým a sociálním mezníkem každého jedince²⁸. Jedná se o období ukončení povinné školní docházky a s ním spojené volby budoucího povolání, které by měl jedinec po zbytek života vykonávat. Spojením všech změn v tomto období dochází ke ztrátě jistoty "dítěte" a ke vzniku potřeby nové stabilizace jedince ve společnosti. Po celou dobu puberty je tedy patrná změna identity jedince za účelem dosažení nové přijatelné společenské pozice.

V souvislosti s pubertou vzrůstá význam zevnějšku jedince. Pubescent si více všímá vlastního těla a oblečení. Tělesná atraktivita pro něj získává sociální hodnotu. Dochází i ke změnám citového prožívání dospívajícího - pubescenti bývají labilnější a citlivější. Emoční reakce jedince mohou být i nepřiměřené situaci. Dospívající bývají impulzivní

²⁶Lawrence Kohlberg a Jean Piaget [online]. Brno: Masarykova univerzita v Brně [cit. 2013-05-05].

Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/panorama/kohlberg.html>

²⁷ABC.cz: Slovník cizích slov [online]. 2005 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

²⁸VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 237

a mohou trpět nedostatkem sebeovládání.

Jedinci v tomto období začínají uvažovat na úrovni formálních logických operací - dochází k dalšímu odpoutávání subjektivních vazeb na konkrétní časoprostorový úsek reality²⁹. Jedinec začíná uvažovat pomocí hypotéz. S osvojením hypotetického myšlení se ovšem dostavují představy o výjimečnosti myšlenek dospívajícího a jedinec se díky své nejistotě může i radikalizovat.

Jak již bylo zmíněno - období puberty uzavírá důležitý sociální mezník. Dochází k ukončení základní školní docházky a k volbě jeho budoucí role ve společnosti. Zároveň se mění pubescentova současná sociální role a dochází ke změnám názorů jedince na lidi, s nimiž interaguje. Dospívající odmítá podřízenou roli a veřejně odporuje autoritám.

Při komunikaci ve skupině svých vrstevníků používá dospívající různé specifické formy, které mají přispět k jeho odlišení od okolí³⁰.

Významnou vývojovou potřebou pubescenta je potřeba odpoutání od rodiny. Tato emancipace nevede k citovému odtržení od rodičů, ale k proměně této vazby. Dochází k takzvané deidentifikaci, kdy se dítě již nesnaží být jako svůj rodič. Spolu s tímto procesem dochází i k deziluzi dítěte ohledně všemocnosti jeho rodičů.

Důležitou roli v průběhu dospívání hrají vrstevníci pubescenta, kteří slouží jako opora stávající identity jedince. Zároveň skupinová identita na čas nahrazuje identitu individuální.

3.6 Adolescence (15 - 19 let)

Toto období je charakteristické komplexní proměnou osobnosti dítěte a tím i specifickými problémy s ní spojenými³¹. Adolescence představuje velmi specifickou etapu života každého dítěte. Často se toto období dělí na ranou a pozdní fázi dospívání. Velmi důležitou částí identity dospívajícího je jeho tělo a zevnějšek adolescenta se stává prostředkem i cílem dosažení sociální pozice. Projevují se zde mnohé tendence k uniformitě a dochází k velmi častému napodobování aktuálních vzorů krásy.

²⁹VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 252

³⁰VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 264

³¹VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 298

V období adolescence jsou důležité fyzické vlastnosti – fyzická zdatnost, síla, obratnost, výška postavy. V uvažování už adolescenti umí používat formálních logických operací a jsou schopni uvažovat hypoteticky. To jim zároveň umožňuje poprvé uvažovat o budoucnosti. Adolescentní uvažování není zatíženo zkušenostmi, a proto je velmi flexibilní a občas velmi radikální. Zároveň se u dospívajících zlepšuje metakognice (= poznávání toho, jak člověk poznává, jak se učí, sebereflexe jeho vlastních kognitivních stylů, metod, taktik a strategií jako východisko pro plánování a realizaci ještě efektivnějších kognitivních a autoregulačních postupů³²) a odhad schopností a dovedností jedince bývá přesnější.

Adolescenti používají lepší paměťové strategie pro zapamatování a vybavení informací. Jak děti hormonálně dozrávají, mění se i jejich citové prožívání a jejich emoční reakce jsou proměnlivé a nepřiměřené situaci. Jedinci jsou často přecitlivělí a vztahovační. V průběhu adolescence postupně dochází ke stabilizaci emočního prožívání a rozvíjí se volní vlastnosti, jako jsou vytrvalost a sebeovládání.

Rozvoj v socializaci dospívajícího je významně ovlivněn jeho novými kompetencemi, které se projevují i ve zpracování různých sociálních vlivů³³. V adolescenci se mění i názor na lidi a mění se i sebepojetí jedince. Dospívající velmi často odmítají podřízené postavení. Dochází k odpoutávání od rodiny a k proměně citového vztahu k rodičům. Adolescent se snaží za každou cenu odlišit od svých rodičů. Tuto potřebu provází pocit jejich nedokonalosti a dospívající je k rodičům kritický a odmítá je jako autoritu. Zároveň s proměnou nazírání na rodinu se mění i postoj ke škole – dobrý výkon už není cílem, ale prostředkem. V tomto období dochází také k rozlišení v oblasti profesní přípravy a souvisejícího sociálního postavení. Na významu nabývají adolescentovi vrstevníci, s nimiž se ztotožňuje.

Identita se skupinou slouží jako zdroj jistoty a zároveň je přechodnou fází při rozvoji individuální identity dospívajícího. Vzrůstá význam dyadických vztahů³⁴ a partnerství,

³²ABC.cz: Slovník cizích slov [online]. 2005 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

³³VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. s. 309

³⁴Dyadický vztah. ABC. cz: slovník cizích slov [online]. 2013 [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/dyadicky-vztah>

ale adolescenti nejsou zralí pro trvalejší partnerský vztah či manželství. Dospívající jsou čím dál více považováni za dospělé a vyžaduje se od nich dospělé chování. Za sociální dospělost se považuje nástup do zaměstnání.

4 Styly výchovy

V posledních desetiletích se začíná stále více objevovat problematické chování u dětí a mladistvých. Stoupá počet zločinů páchaných mladistvými a to i ve skupinách obyvatelstva, které jsou tradičně spojovány s klidnou a pořádkumilovnou populací. Tato kapitola se snaží seznámit se třemi základními styly výchovy a metodami, které používají. Dle Čápa a Mareše³⁵ existují tyto základní styly výchovy:

- Autoritativní – při němž vychovatel (rodič) rozkazuje, hrozí a trestá. Téměř nikdy se nerespektují potřeby a přání vychovávaných a nenachází se pro ně žádné porozumění. Děti jsou determinovány zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími svého vychovatele a je jim poskytováno málo iniciativy a samostatnosti.
- Slabé (liberální) vedení – rodič děti téměř neřídí a neklade na ně žádné požadavky. Pokud vysloví požadavek, je při kontrole jeho plnění nedůsledný.
- Demokratické vedení – rodič podporuje iniciativu dětí a udílí méně příkazů. Působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Důležitým prostředkem výchovy je podávání návrhů, kdy je rodič ochoten dát dětem na výběr z několika alternativ.

Vališová a spol.³⁶ přidává k těmto třem stylům výchovy ještě další:

- Výchova ochranná a rozmazlující – rodič se snaží dítěti vše ulehčit a před vším ho ochránit. Tento styl výchovy volí převážně rodiče, kteří v dětství trpěli nedostatkem péče. Děti mají vysoké sebevědomí, myslí si, že všichni jsou tu pro ně.

³⁵ČÁP, Jan; MAREŠ, Jirí. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 304

³⁶*Pedagogika pro učitele: podoby vyučování a třídní management, osobnost učitele a jeho autorita, inovace ve výuce, klíčové kompetence ve vzdělávání, práce s informačními prameny, pedagogická diagnostika*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Editor Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ. Praha: Grada, 2011. s. 376

Děti se v pozdějším věku vyhýbají problémům, jsou bezradné a vyžadují služby od druhých. "Nedokáží být spolehlivými a spolupracujícími partnery.

A. Adler to vysvětluje tak, že vzhledem k přílišnému opatrování a rozmazlování v dětství si tito jedinci zvykli očekávat pomoc, podporu a všestrannou péči, aniž by museli ostatním přispívat svým dílem – jejich životní styl je parazitický."³⁷

V knize Vývojová psychologie pro dětské lékaře navíc Langmeier uvádí tyto nevhodné styly výchovy³⁸:

- Výchova rozmazlující – rodiče projevují svému dítěti přemíru lásky a vyhoví každému jeho přání.
- Výchova zavrhuje – rodiče své dítě odmítají a neprojevují mu pozitivní city. Své chování odůvodňují nezbytností kázně.
- Výchova perfekcionistická – rodiče po svém dítěti požadují naprosto dokonalý výkon doma i ve škole a při všech zájmových činnostech.
- Výchova nedůsledná – rodiče neumí správně odměňovat a trestat. Někdy reagují velice přísně a jindy na stejný přestupek reagují shovívavě. Tento výchovný styl je velmi spjatý s jednotností partnerů při výchově dětí.
- Výchova zanedbávající a týrající – rodiče své dítě fyzicky i psychicky týrají a zanedbávají jeho potřeby.

Každý styl má za následek odlišný způsob chování a prožívání dětí. Autoritářské vedení vede k vytváření vyššího napětí, dráždivosti a agresivě dětí. Naproti tomu demokratický má lepší účinky na pracovní výsledky, na chování a kázeň dětí. Tento styl výchovy je považován za optimální.

Uvedený přístup k hodnocení výchovných přístupů se nazývá typologický a má řadu

³⁷ *Pedagogika pro učitele: podoby vyučování a třídní management, osobnost učitele a jeho autorita, inovace ve výuce, klíčové kompetence ve vzdělávání, práce s informačními prameny, pedagogická diagnostika.*

2. rozš. a aktualiz. vyd. Editor Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ. Praha: Grada, 2011. s. 377

³⁸ LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2., dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991. s. 231 - 232

nevýhod. Nejpalčivější je, že je příliš zjednodušený.

Pro překonání nedostatků předchozího hodnocení výchovy vznikl model dvou dimenzí³⁹, který se snaží tyto nedostatky kompenzovat. Tento model používá určit modely osobnosti. Nejčastěji:

- Dimenze emočního vztahu k dítěti: láska, kladný postoj, nepřátelství, záporný, chladný, zavrhuje postoj k dítěti.
- Dimenze řízení: autonomie, minimální řízení, přísná kontrola, maximální řízení.

Kombinací dimenzí se poté vyjadřuje celkový způsob výchovy jedince. Obě vyjádření stylů výchovy (typologické a pomocí dimenzí) jsou dvě různé formulace stejné skutečnosti.

Oba tyto modely mají nedostatky, a proto se postupem času přešlo k modelu devíti polí⁴⁰. Způsob rodinné výchovy lze vyjádřit na určitých rovinách obecnosti, které na sebe navazují. Pro určení způsobu výchovy dítěte postupujeme po následujících bodech:

- Chování rodiče a dítěte v jednotlivé situaci – jedná se o pozorování interakce a komunikace rodiče a dítěte v určité situaci. Např.: reakce matky na nepořádek v dětském pokoji či rozbití určité věci.
- Zobecnění interakcí určitého druhu – sledujeme odpovědi dítěte na dotazníkové otázky ohledně jeho vztahu k rodiči.
- Zobecnění jednotlivých situací a převod do jednotlivých komponentů výchovy – důležitý je odlišný stupeň a velikost komponent u otce, matky, vychovatele apod.
- Kombinování dvojic komponentů do komplexních charakteristik způsobu výchovy – za účelem stanovení emočního vztahu rodiče k dítěti a jeho výchovného řízení dítěte.
- Emoční vztah k dítěti v rodině jako celku – pomocí sloučení emočního vztahu rodičů k dítěti dostáváme celkový emoční rodinný vztah k dítěti.

³⁹ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 305

⁴⁰ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. s. 307

- Zařazení do jednoho z devíti polí obecného schématu – z emočního vztahu v rodině jsme schopni zařadit výchovu dítěte do jednoho z devíti polí modelu (Obr. 1).

Řízení	silné	střední	slabé	rozporné
Emoční vztah				
záporný	1. výchova autokratická, tradiční patriarchální		2. liberální výchova s nezájmem o dítě	3. pesimální forma výchovy
záporně-kladný	9. emočně rozporná výchova, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
kladný	4. výchova přísná a přitom laskavá	5. optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6. laskavá výchova bez požadavků a hranic	7. rozporné řízení, relativně vyvážené kladným emočním vztahem
extrémně kladný			8. kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

Obrázek 1: Model devíti polí.

5 Odměny a tresty

Jak již víme, výchova je záměrné působení podněty na člověka za účelem dlouhodobé či trvalé změny jeho chování. Kromě výchovy samozřejmě v okolí dítěte existuje řada faktorů, která ovlivňuje formování jeho osobnosti. Charakteristickým znakem výchovy je, že vychovatel ovlivňuje chování dítěte podle svých představ. Podněty z prostředí směřující k tomuto cíli, se nazývají výchovné prostředky a mezi ně patří i odměny a tresty.

”Pedagogové uvádějí, že trest má v podstatě tři hlavní funkce⁴¹:

⁴¹MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Praha: Portál, 2007. s. 32

1. Napravit škodu – dítě je prostřednictvím trestu "nuceno" odčinit svou chybu a tudíž vlastními silami pracuje na nápravě.
2. Zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo – dítě si uvědomuje při trestu svou chybu a díky trestu se jí snaží v budoucnu předcházet. Dítě ví, že po prohřešku přijde trest, který není příjemný, a tudíž je "vnitřně" nuceno se nesprávnému chování vyhýbat.
3. Zbavit viníka pocitu viny – dítě samo ví, že provedlo něco nesprávného. Má pocit provinění a trest mu pomáhá se od tohoto pocitu oprostit.

V případě výchovy dětí znamená napravit škodu něco jiného, než v případě dospělého viníka. Děti jsou trestány za zklamání svých rodičů v oblasti chování mnohem více, než za způsobení hmotné škody. Z toho vyplývají i formy trestů v podobě úklidu rozházených věcí, opravy poškozené věci či strhnutí peněz z kapesného v přijatelné míře. Dítě musí trest vnímat jako akt spravedlnosti.

Tresty mají také za úkol prohlubovat autoritu rodičů. V případě, že dítě má správně vymezené hranice a přestoupí je, musí si být vědomo, že porušilo dohodu se svými rodiči. Právě zákazy a tresty prohlubují přirozenou autoritu rodičů. Nicméně je třeba si uvědomit, že aplikace trestů ve zvýšené míře rodičovskou autoritu podřívá. Dítě si musí být vědomo, že je trestáno oprávněně v důsledku překročení nějakého zákazu. Můžeme také sledovat určitou nepřímou úměru – čím je autorita rodičů vyšší, tím menší je potřeba formulovat zákazy a trestat⁴².

Cílem trestu je také zabránění opakování stejného špatného chování⁴³. Můžeme předpokládat, že dítě si pamatuje trest za stejný prohřešek v minulosti a nevhodného chování se vyvaruje. Existují ovšem situace, kdy tato funkce trestu selhává, a to v případě nevýrazného zdůraznění nežádoucí situace vychovatelem či snížené schopnosti dítěte učit se z minulých situací díky drobnému poškození mozku. Poslední funkcí trestu je urovnání vztahu mezi dítětem a vychovatelem. Dítě, které překročilo povolené hranice, prožívá pocit viny, má pocit odcizení od vychovatele a trest je prostředkem pro navrácení původní

⁴²DELAROCHE, Patrik. *Rodiče nebojte se říkat ne*. Praha: Portál, 2000. s 19

⁴³MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Praha: Portál, 2007. s. 34

blízkosti. Pokud dítě vinu necítí, může vnímat trest jako nespravedlivé násilí.

Umět zakazovat a trestat je umění, které je třeba si při výchově dětí osvojit. V současné době bohužel rodiče neumí správně trestat a zakazovat. Vše se totiž soustředí na blahobyť dítěte jak fyzický, tak morální, bohužel to vede k tomu, že dítě nemá pocity, které bychom chtěli při trestu vyvolat. Z tohoto důvodu se trest mívá účinkem.

5.1 Jak trestat a odměňovat?

Každé dítě je jedinečnou lidskou bytostí, a proto s ním musíme jednat individuální formou. Pro některé děti je nejhorší formou trestu odepření komunikace, jiné naopak neznají nic horšího, než je tělesný trest. Pokud je dítě zakřiknuté a introvertní musí se výchovná opatření provádět velice opatrně a pomalu stupňovat, aby dítě bylo schopné obstát v normálním životě. Dítěti extrovertnímu a sebevědomému naopak prokážeme službu, když narazí na realitu života a setká se s těžkostmi a neúspěchem. Získá cenné zkušenosti, naučí se rozpoznat své možnosti, to znamená nepodceňovat se a zároveň nepřeceňovat své síly.

V souvislosti s odměňováním a trestáním žádoucího či nežádoucího chování dítěte vychovatelem, je dobré si uvědomit, že výše podnětu musí být úměrná předcházejícímu chování. Existuje několik "směrnic", které určují jak zacházet s prostředky výchovy⁴⁴:

- Odměna i trest by měli být přiměřené věku a osobnosti dítěte. S přibývajícím věkem dítěte roste důležitost slovního ohodnocení jeho chování a to jak pozitivního, tak negativního.
- Dítě musí chápat, proč je trestáno či odměňováno.
- Vychovatel musí být při odměňování a trestání kreativní. Rodič či vychovatel musí být schopen stupňovat odměnu a trest adekvátně situaci. Nesmí docházet k situacím, kdy je dítě trestáno stejně za velký i malý přestupek. Dítě si po určité době na trest zvykne a trestání nepřináší žádný efekt. To samé platí i u odměny. Pokud je dítě chváleno stále stejnými slovy, odměna nemá povzbuzující účinek.

⁴⁴MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Praha: Portál, 2007. s. 65

- V trestech ani odměnách bychom to neměli přehánět. Dítě, které má všechno po čem touží, již těžko namotivujeme a odměníme. Pokud má příliš cenných dárků, je obyčejná maličkost brána jako nepřiměřená a ochuzujeme tak dítě o radost z obyčejných věcí. Naopak u trestání nepřiměřené užívání tělesných trestů hned na počátku může vyvrcholit až v týrání dítěte.
- Při trestání a odměňování musí být vychovatel důsledný. Jakákoli nedůslednost snižuje autoritu a způsobuje v dítěti zmatek. Rozpor může nastat při střetu dvou výchovných metod, např. ve škole a rodině či mezi rodiči. Je také důležité, aby nedocházelo k nedůslednému chování konkrétního vychovatele. Dítě neví, jak se má zachovat v případě odměny a trestu za stejnou věc.

5.2 Druhy odměn a trestů

Dle Zdeňka Matějčka⁴⁵ můžeme tresty a odměny rozdělit do těchto skupin:

- Odepření či poskytnutí něčeho milého. Aby odepření (poskytnutí) věci fungovalo, musí na ní dítěti záležet. Efekt trestu či odměny se nedostaví v případě, že dítě nemá ke konkrétnímu objektu žádný vztah.
- Práce za trest či odměnu. Práce jako trest má výchovný smysl tehdy, pokud dítě musí napravit škodu, kterou způsobilo.
- Pochvala či výtka. Pochvala je jedním z nejlepších motivačních prostředků. Největší účinnost má, pokud je zcela neformální, jinak může dítě přivést do rozpaků. Naproti tomu výtka by měla v dítěti vyvolat pocit viny, aby si uvědomilo svůj prohřešek.
- Hrozby či sliby. "Sliby do budoucna mají zpravidla podnítit nebo udržet snahu dítěte něco dokázat nebo něčeho dosáhnout. Pohrůžky do budoucna naopak mají vyvolat strach před možným trestem a zabránit tím nějakému nežádoucímu chování."

⁴⁵MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Praha: Portál, 2007. s. 74-87

- Okamžitý trest, či jeho odložení. U předškolních dětí je lepší, pokud přijde trest ihned. Naopak u starších dětí zvýšíme účinnost trestu tím, že využijeme úzkosti z očekávání nepříjemného.
- Zahanbení a posměšky. Tato forma trestu se ukazuje jako nejméně vhodnou, jelikož jsou většinou místo prohrěšků dítěte zdůrazňovány jeho tělesné a psychické nedokonalosti a dítě může díky tomu trpět pocitem méněcennosti.

6 Kdy a jak děti vychovávat

V této kapitole jsou popsány modely výchovy dětí v závislosti na jejich věku⁴⁶, který je totiž hlavním určujícím faktorem pro výchovu. Děti potřebují v různých obdobích svého života jiný přístup k jejich výchově. Začneme věkem dítěte okolo jednoho roku, který je počáteční dobou pro stanovení výchovných přístupů a budeme probírat výchovu dítěte až do jeho třetího roku, který je též zlomový a zahajuje druhé období výchovy, které je ohraničeno předškolním věkem dítěte. Na závěr si probereme výchovu dítěte ve školním věku a to včetně puberty a adolescence.

6.1 Jeden až tři roky

V období prvního roku života se dítě učí žít⁴⁷. A to doslova – musí se sžít s mnohými novými nároky svého prostředí na něj. Musí se naučit vylučovat, poslouchat, pozorovat a vnímat. Ze začátku tohoto období se dítě snaží přizpůsobit novému prostředí, kterému je vystaveno a teprve až v období kolem 10 měsíce života dosahuje velkého pokroku v učení. Tato doba je obdobím, kdy dítě už sedí a je schopno samostatného pohybu. U desetiměsíčních dětí je tedy vidět znatelné zvýšení jejich aktivity a dochází k jejich

⁴⁶ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 9

⁴⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 35

prvnímu významnému vývojovému skoku v oblasti psychické. V této době jsou dětmi vštěpovány dva důležité principy⁴⁸:

- Princip odměny – dítě je schopno nejenom příjmu podnětů, ale také určité podněty už samo vytvářet. Už je schopno na základě reakcí okolí tyto podněty provozovat. Je motivováno radostnou reakcí rodičů například na jeho odezvu na hru "paci, paci, pacičky". Tato radostná reakce jeho rodičů v něm už vyvolává pozitivní citovou reakci a dítě je tak odměňováno.
- Princip ochrany před přílišnou úzkostí – rodiče často chtějí svého potomka předvádět před přáteli či rodinou a vystavují dítě velkému přepětí a únavě. Dítě je samozřejmě po čase unaveno věčným pobízením a na podněty nereaguje. Tato situace je pro dítě přirozeně stresující, protože předvádí své pokroky někomu, kdo nepatří k "jeho lidem". Z předchozího je patrné, že dítě prožívá úzkost, a tento stav odvádí jeho pozornost od všeho, co se již naučilo. Je proto důležité vytvořit neúzkostné podmínky okolo dítěte. Rodič musí odhadnout, jak moc odolné je dítě proti úzkosti.

První princip dítěti vštěpuje dva zásadní výchovné prvky: odměnu a trest. Doba okolo prvního roku je také rozloučením s kojeneckým obdobím dítěte a vstupem dítěte do věku batolecího. V tomto období se objevují u dítěte dvě významné dovednosti, které jsou velkým posunem dítěte na cestě k člověku. Jsou to první kroky a první slova. Zde je třeba říci, že u dětí je velmi individuální doba, kdy děti tyto významné zlomy ve svém životě dosáhnou. Je důležité poznamenat, že děti s opožděným vývojem řeči nemají v naprosté většině případů žádný hendikep a své opoždění doženou. Nicméně konzultace s dětskými psychology není od věci.

Období batolivého věku sebou přináší velké společenské nároky na dítě. Je třeba, aby se v období mezi 12. a 15. měsícem svého života dítě naučilo chodit na nočník. Právě toto období je pro tuto dovednost nejvhodnějším, jelikož nervový systém dítěte je zralý pro takový úkon. Dřívější nucení učení dítěte na nočník může být nevhodné a může vyvolávat pocity úzkosti. Zároveň i fyziologické schopnosti dítěte jsou již na takové úrovni, že se vydrží nepočurávat každých pár minut. Dítě si také uvědomuje plnost svého

⁴⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 30

močového měchýře. Učení dítěte na nočník tedy spočívá ve spojení jeho pocitu plného měchýře a nástroje pro uspokojení plnosti měchýře – nočníkem. Platí zde čtyři zásady, které je vhodné dodržet pro učení na nočník⁴⁹:

1. Situace pro dítě musí být příjemná, nesmí se na něj spěchat a nesmí se kolem dítěte panikařit, nočník by také neměl být studený, vratký či jinak "podezřelý".
2. Dítě musí chápat, co se od něj chce – vhodná je pantomima, která to dítěti ozřejmí.
3. Opakování celého aktu musí být jednotné a důsledné – musíme použít jeden nočník a umístit ho vždy do té samé místnosti. Přítomen by měl být také vždy ten samý rodič a dítě by mělo mít potřebu chtít vyprázdnit svůj močový měchýř.
4. Na závěr výkonu musí být dítě odměněno a pochváleno.

V souvislosti se společenskými nároky na dítě je také třeba zmínit kapesník. Tento úkon se většinou děti učí mnohem později a přitom se mohou tento návyk učit již ve svých 15 měsících. Tento problém je patrný hlavně u dětí, které jsou trvale v kolektivních zařízeních, jako jsou kojenecké ústavy. U dětí v rodinách je situace výrazně lepší. Nicméně je důležité si uvědomit, že tento návyk je důležitý i z hlediska správného vývoje dítěte – ucpaný nos může vést i k problémům s dýcháním a různým zdravotním komplikacím. Opět je zde dobré a žádoucí dodržovat zásady, které se používají při učení dítěte na nočník.

Kolem druhého roku se u dětí projevuje silný vzdor vůči autoritám⁵⁰. Jedná se o projev přirozeného lidského vývoje a je třeba brát to v tomto období v patrnosti. Vzдор není projevem špatné výchovy, nýbrž pouze dětského rozvoje. Dle výzkumů můžeme upozorovat, že více jak polovina vzdorovitých záchvatů začíná tím, že dospělí na dítě příliš spěchají a nemají čas se s ním bavit. Místo klidného a rozhodného projevu, křičí. Důležité je konfliktům s dítětem předcházet, to však neznamená, aby mu bylo vše umožněno.

Při záchvatech vzteku a vzdoru nemá smysl dítě trestat nebo mu domlouvat. Nejde totiž o mravní záležitost či jeho vlastní vůli, ale jedná se o projev slabosti adaptačních mechanismů nevypělého organismu dítěte. Důležité je, aby dítě netrpělo pocitem viny za své

⁴⁹MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 36

⁵⁰MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 40

chování, ale aby si postupem času uvědomilo, že je toto chování zbytečné a nedůstojné jeho věku.

Závěr třetího roku života se nese ve znamení velkého psychologického předělu. Dítě, které si dosud hrálo pouze s dospělými a ve dvou letech si samo hrálo ve společnosti jiných dětí (paralelní hra), začíná s dětmi komunikovat a hrát si s nimi. "Poznává, že i druhé děti jsou svébytné osobnosti"⁵¹. Úkolem rodiče je podpořit dítě v poznávání kolektivu dětí a rozvoji vztahů vůči druhým lidem⁵². Dítě nastupuje do mateřské školy, kde tyto poznatky získává v přirozeném prostředí.

6.2 Předškolní věk

Jak již bylo řečeno v předchozím textu, pro dítě je velice důležité, aby trávilo čas se svými vrstevníky například v mateřské škole. Začínají v něm rozvíjet nové schopnosti jako například schopnost spolupráce, kdy dítě nejdříve pouze ve hře, a později i při plnění různých úkolů je nuceno spolupracovat se svými vrstevníky⁵³. Zároveň jsou schopnosti dítěte rozvinuty do té míry, že je schopno navazování prvních přátelství.

S rozvojem nervového systému dítěte se osobnost dítěte dále rozvíjí a začíná se formovat určitý zárodek civilizovanosti a kulturnosti. V souvislosti s tímto obdobím můžeme spojovat počátek užívání celého příboru a z jiných dovedností osvojení jízdy na koloběžce a později i na kole. Nejdůležitější věcí, na kterou by měl každý rodič či vychovatel klást důraz, je dodržování správných hygienických návyků – čištění zubů, mytí rukou před jídlem a koupání. Všechny tyto návyky, pokud jsou správně naučeny, bude dítě užívat po celý svůj život.

V další výchově by měl být kladen důraz na osvojení základních společenských návyků, jako je například zdravení⁵⁴. Rodiče by měli být velmi trpěliví při vyžadování těchto společenských úkonů. Dítě si hůře osvojuje návyky, u nichž není aktivní. Zároveň s rozvojem společenských schopností, by mělo být dítě vedeno i k toleranci, neboť jakoukoli

⁵¹MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 43

⁵²MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 44

⁵³MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 48

⁵⁴MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 50

abnormalitu vnímá pouze jako zvláštní jev, ale nijak zvlášť ji nezkoumá. Je proto důležité se vyvarovat různých hanlivých výrazových prostředků vůči osobám s hendikepem či jinou barvou kůže.

Před nástupem do školy by dítě mělo být schopno správně provádět některé základní úkony. Například držení tužky by dítě mělo bez problémů zvládat a je důležité, aby rodiče své dítě povzbuzovali v kreslení a jiné různé tvořivé činnosti. Dítě by také mělo být schopno určitého soustředění při zadaných úkolech. Toto soustředění je třeba také nacvičovat v rámci předškolní přípravy.

V tomto období se rozvíjí schopnost vnímání a ta by měla být podpořena například čtením pohádek na dobrou noc. V souvislosti se čtením se dítě může začít zajímat o písmenka a slova napsaná v knize. Je důležité mu vysvětlit, jak se tvoří slova a z čeho se skládají. Užitečné bývají různé hry typu "slovní kopaná".

Všechny činnosti ve výchově dítěte mají směřovat k přípravě jeho nástupu povinné školní docházky, kdy by už mělo zvládat určité základní činnosti samo.

6.3 Školní věk

Nástup dítěte do školy je významným milníkem v životě celé rodiny⁵⁵. Je třeba si uvědomit, že dítě si už osvojilo téměř všechny nezbytné sociální návyky a nyní přichází doba, kdy je všechny vyzkouší v praxi.

Základem ve výchově školního dítěte je, že všichni členové rodiny (rodiče, prarodiče) by měli projevovat zájem o práci dítěte, ale pouze ten, kdo má pevné nervy by měl dítěti pomáhat plnit jeho nové povinnosti.

Příprava do školy by měla probíhat v klidu a pohodě⁵⁶. Úkoly by se neměli řešit dlouho a rodič, který s dítětem pracuje, by měl projevovat zájem o vypracovávanou úlohu, čímž zvýší zájem dítěte o problém. Dítěti bychom měli pomáhat a snažit se předcházet chybám při řešení úlohy, aby si je neosvojilo. Mladší školní věk (zhruba 1. a 2. třída) je také ideální dobou pro kompenzaci případných poruch řeči dítěte. Dítěti se stále rozvíjí příslušná mozková centra a náprava poruch řeči bývá v pozdějším věku složitější.

⁵⁵MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 61

⁵⁶MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. s. 63

Střední školní věk (okolo 10. roku života) bývá dobou soutěží a s nimi přichází velké riziko pro dítě – pocit méněcennosti. Je na rodičích, aby tyto pocity kompenzovali a dávali dítěti dostatek podnětů pro jeho odbourání. Spolu se soutěživostí vzrůstá i hodnota tělesné zdatnosti dítěte mezi jeho vrstevníky. Je třeba dítě povzbuzovat v pohybových aktivitách a snažit se nepodceňovat ani lehké pohybové dysfunkce. Děti totiž přikládají velký význam tělesným schopnostem, a pokud by dítě nebylo schopno plnit všechny standardy, dostavil by se pocit méněcennosti, který dítěti může na dlouhá léta ovlivnit psychický vývoj. U chlapců se v tomto věku stupňuje agresivita a je třeba jim zdůrazňovat, že silní lidé neubližují slabším. Jedná se o nejlepší prevenci násilností u dětí vůbec.

Pozdní školní věk je spojován s pubertou a adolescencí. Zde je třeba zdůraznit, že dítě je již po inteligenční stránce zcela vyvinuté a je třeba si uvědomit, že ho nemůžeme podceňovat. V tomto období je důležité být při jednání s dítětem zdrženlivý, trpělivý a mít optimistický pohled do budoucnosti.

Praktická část

V praktická část je zaměřena pouze na jednu cílovou skupinu. Šetření bylo prováděno na skupince 6 dětí předškolního a mladšího školního věku (4 chlapci a 2 dívky) v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně v Praze. Šetření probíhalo během dvou let mého docházení na kurzy grafomotoriky, kde jsem pracovala jako pomocná lektorka (leden 2011 - prosinec 2012). Díky spolupráci s psychologkou, která kurz vedla, jsem měla možnost účastnit se sezení u dětí s výchovnými problémy. Pozorování bylo nezúčastněné, probíhalo přímou formou se souhlasem klientů, kteří o mé přítomnosti věděli, tudíž se jednalo o pozorování zjevné.

Práce si neklade za cíl exaktní výzkum v rámci tématu přístupů k výchově. Pouze poukazuje na příkladech, které jsem během krátké praxe nashromáždila, že výchovné problémy jsou způsobené špatnými přístupy ve výchově dětí. Tyto problémy jsou velmi rozšířené hlavně u dětí předškolního věku. Je až neuvěřitelné, čeho jsou dnes děti schopny v důsledku nedůsledné výchovy svých rodičů. Tato práce chce poukázat na nejpalcivější a největší problémy, se kterými se sociální pracovník, sociální pedagog či psycholog může setkat.

Následující kapitoly nesou názvy jmen dětí, které byly pozorovány. Každé dítě má na začátku svého oddílu stručný souhrn nejdůležitějších bodů z anamnestických dotazníků (Příloha 1 a 2), poté následuje stručné shrnutí mých následků u sezení dítěte a jeho rodičů u psychologky. V závěru každé kapitoly je můj osobní názor na dítě a jeho situaci.

Pro zachování soukromí, anonymity a nemožnost dohledání klientů jsou jména všech dětí změněna.

7 Martin

7.1 Anamnéza

- Věk: 5 let
- Rodina: otec, matka, očekávaný další sourozenec
- Další členové domácnosti: žádní
- Problémy v rodinných vztazích: agresivní, vztekly, neumí se chovat, problémy s plněním povinností, jako miminko plačtivý
- Zdravotní stav dítěte: porod císařským řezem - přidušený, vývoj byl rychlý
- Povaha dítěte: nezvladatelný, kolísavá pozornost, emočně nevyrovnaný
- Mimoškolní aktivity: plavání

7.2 Náslechy a zhodnocení

Rodiče Martina přišli v říjnu 2011. Jejich syn je dle nich agresivní, vztekly, špatně reaguje na pokyny rodičů a oni ho přestávají zvládat. Rodiče měli obavu z toho, jak bude reagovat na dalšího sourozence, protože matka byla v 6. měsíci těhotenství. Na návštěvu u psychologky chodili pravidelně oba rodiče. Z rozhovorů bylo jasné, že mezi partnery vládne shoda a na napravení synova chování měli zájem oba rodiče. Z anamnézy jsem se dozvěděla, že chlapec přišel na svět císařským řezem a byl přidušený. Jako miminko byl velmi plačtivý a ani spánek nebyl v normě. Jeho vývoj byl rychlý, ale neobratný a to jak v pohybu, tak řeči.

V rozhovoru s psychologem byla potvrzena dráždivost CNS a chlapcova emoční nevyrovnanost. Výbuchy vzteku, kolísavá pozornost a nezvladatelnost vedly k odkladu nástupu do mateřské školy. Paní psychologka doporučila důslednost v chování vůči dítěti a nastavení pevného řádu pro dítě.

Na kontrole po 3 měsících bylo řešeno hlavně vzdorovité chování a to, že se chlapec rodičům za vymezení hranic mstí. Přes obavy psychologky byl chlapec dán do mateřské

školy. Matka tvrdí, že se mu tam líbí, ale chlapec zároveň žárlí na sestru, která může zůstat doma s matkou. U Martina se objevilo noční pomočování, a proto byl poslán na neurologické vyšetření. Ohledně chování bylo doporučeno vytrvat v dodržování pravidel.

V červnu, tedy po půl roce od poslední návštěvy, přichází pouze matka s Martinem a jeho sestrou. Nastalo zklidnění, chlapec spolupracuje mnohem lépe. Skončilo období vzdoru. Noční pomočování je již pouze náhodné. Během hovoru matky s psychologkou se asi 30 minut stará o mladší sestru v čekárně, což je bráno za veliký pokrok.

Stále je potřeba pracovat na záchvatech vzteku. Je zvolena externalizace. Martin má mluvit o tom, při kterých situacích se objeví „Vztekač“ - kluk, který mu dělá problémy a trápí maminku a tatínka.

Dál pokračuje snaha dodržovat pravidla, která rodiče nastavili. Je doporučeno více chválit, oceňovat a podporovat, protože Martin začíná být velmi sebekritický. Říká o sobě: „Sofinka je moc hodná a milá a dělá mamince radost, ale já jenom zlobím, i když se moc snažím, nikdy se mi to nepovede být celý den hodný.“

Poslední kontrola proběhla v říjnu 2012. Stav se neustále zlepšuje. Martin chodí s otcem do Sokola, aby smysluplně vybil svou velkou dávku energie. Martin velmi dobře spolupracuje, sebekritika již není tak výrazná a „Vztekač“ se už asi měsíc neobjevil. Má radost sám ze sebe, jak se mu vede svoje chování dostávat do normálu. V září nastupuje do školy, je přihlášen do jarního kurzu grafomotoriky.

Bylo až neuvěřitelné sledovat tento případ. Chlapcovu proměnu za jeden rok. Po první návštěvě (říjen 2011) jsem jako laik byla přesvědčená, že je jen mizivá šance, aby chlapec své chování změnil. Házel hračkami v čekárně, matku naprosto ignoroval, psychologce dalo dost námahy, aby s Martinem navázala alespoň trochu nenucený kontakt. Návštěvu od návštěvy byly vidět pokroky a proměna, která se stala, mi přijde až neskutečná. Proces, ve kterém se z malého agresora stal milý a hodný chlapec, byl pozvolný a rozhodně od rodičů vyžadoval velké oběti. Dítě bylo zpočátku velice stresované novým řádem a jistě bylo velice náročné vydržet období jeho vzdoru. Tímto obdobím chlapec procházel několik měsíců, během něhož trpělo celé jeho okolí. Naštěstí sjednocení a vzájemná podpora rodičů pomohla celé rodině toto období překlenout.

Dle mého názoru byla perfektní spolupráce rodičů s psychologkou, která byla zásadní pro nápravu Martinova chování. Rodiče na základě rad upravovali výchovná opatření dle potřeby a chlapec se v průběhu času zklidnil.

Nicméně tento případ jasně demonstruje složitost nápravy, již jednou špatně nastaveného výchovného přístupu. V současné době se najde jen málo rodičů, kteří mají vztah a ochotu obětovat svůj klid a čas pro formování osobnosti svého dítěte.

8 Jaroslav

8.1 Anamnéza

- Věk: 6 let
- Rodina: matka, otec, starší bratr
- Další členové domácnosti: žádní
- Problémy v rodinných vztazích: nerespektuje autoritu matky, otec laxní a agresivní
- Zdravotní stav dítěte: v pořádku
- Povaha dítěte: nezvladatelný, agresivní vůči vrstevníkům, sprostý, rozmazlený
- Mimoškolní aktivity: hokejový kroužek, fotbalový kroužek

8.2 Náslechy a zhodnocení

Jaroslav byl do poradny poslán na doporučení mateřské školy. Dle učitelek je naprosto nezvladatelný. Bije děti, nadává sprostě, kdykoli se něco ve školce rozbije nebo se stane úraz, Jaroslav je u toho a většinou jako jediný viník. Ve školce se psychologka dozvěděla, že naprosto stejné problémy měl Jaroslavův starší bratr Martin. Do pedagogicko-psychologické poradny ale rodiče tehdy jít nechtěli. Otec tvrdil, "Moji kluci nejsou blázni a nepůjdou za cvokařem. Kluci jsou kluci, to je normální, že občas něco provedou." Vzhledem k

opakující se historii, se matka rozhodla porušit otcův zákaz a přišla s Jaroslavem do Křesťanské pedagogicko-psychologické poradny.

Rodina se bez otce dostavila na první sezení v květnu 2012. Již při prvním kontaktu psycholožka konstatovala problém v nejednotnosti otce a matky při výchově. Otec, který často pracuje dlouho do noci, je velice laxní v přístupu k výchově a zároveň není ochoten akceptovat matčiny výchovné kroky. Podrývá její autoritu a chlapcům umožňuje prakticky cokoli. Jediná jeho výchovná aktivita se omezuje na křik a násilí, když jsou oba chlapci moc rozjívění.

Naproti tomu matka se všemožně snaží chlapce vychovávat. Zadává jim úkoly a snaží se vymezovat jim jejich hranice. Bohužel, jak sama přiznává, chlapci si většinou z jejích výchovných metod nic nedělají. Jsou, dle jejích slov, tak navyklí na agresivní výpady jejích otce, že s nimi nic jiného nehne.

Jaroslav byl po celé první sezení naprosto lhostejný a psycholožka měla velké problémy s chlapcem jakkoli komunikovat. Nakonec z jejich hovoru vyplynulo, že chlapec respektuje otcovu (mužskou, agresivní) autoritu. Jak již podotkla matka, z jejích výchovných pokusů si nic nedělá. Chlapec přehnaně reagoval v průběhu celého rozhovoru a projevovala se u něj trucovitá nálada.

Na druhé sezení v září 2012 se dostavila pouze matka se synem, u kterého nebyla patrná žádná změna v chování. V průběhu rozhovoru Jaroslav nejevil žádný zájem a opět s psycholožkou velmi málo spolupracoval. Na konci rozhovoru matka vyjádřila svůj zájem o ukončení spolupráce s Křesťanskou pedagogicko-psychologickou poradnou. Své rozhodnutí zdůvodňovala zlepšením chlapcova chování a přesvědčením, že je již schopna chlapce dále vychovávat sama. Matka působila dojmem, že tak činí pod nátlakem ze strany otce.

Tento případ chování dítěte v důsledku nedůslednosti a nejednotnosti výchovných postojů rodičů je asi nejčastějším problémem, se kterým jsem se v průběhu svého působení v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně setkala. Z výše popsaného je patrné selhání rodičů ve výchově. Dle mého názoru, nese velký díl viny otec, který podrývá autoritu své manželky. Jeho výchovné metody jsou nesystematické a Jaroslav je může vnímat pouze jako mstu z otcovy strany.

Celý případ působí tragickým dojmem a je o to závažnější, že starší Jaroslavův sou-

rozenec Martin je stejně nevychovaný a má problémy doma i ve společnosti svých vrstevníků. Z obou chlapců rostou velice problémoví jedinci. Vzhledem k rodinné situaci se nemůžeme divit, že matka spolupráci ukončila z důvodu ukončení počínajícího partnerského konfliktu. Nedovolím si zcela hodnotit tento případ, jelikož spolupráce trvala příliš krátkou dobu.

9 Aneta

9.1 Anamnéza

- Věk: 4 roky
- Rodina: otec, matka
- Další členové domácnosti: žádní
- Problémy v rodinných vztazích: matka podřívá autoritu otce
- Zdravotní stav dítěte: v pořádku
- Povaha dítěte: nepozorná, drzá, nerespektuje autority
- Mimoškolní aktivity: žádné

9.2 Náslechy a zhodnocení

Aneta byla poslána do poradny na doporučení mateřské školy ve 4 letech. Již při prvním sezení psycholožka odhalila rozpor v přístupu rodičů k výchově jejich dcery. Otec se snaží dodržovat elementární pravidla a snaží se být v jejich prosazování důsledný. Naproti tomu matka nechce dítě omezovat, vnucovat mu své názory a linkovat mu život.

Při prvním setkání s rodiči jsem nabyla dojmu, že matka naprosto bagatelizuje vážnost situace v rodině a odmítá spolupráci s manželem a psychologickou poradnou při nápravě chyb ve výchově jejich dítěte. Matka měla po celou dobu sezení potřebu chránit Anetu

před dotazy psycholožky, čímž naprosto znemožňovala normální rozhovor mezi psycholožkou a dívkou.

Na následující konzultaci byli pozváni pouze rodiče za účelem zpřehlednění situace ve výchovných postupech a jejich vztahu k dítěti. Na tomto setkání matka slovně napadala otce a svalovala na něj vinu za problémové chování jejich potomka. Psycholožka se snažila o propojení výchovných přístupů a o nastolení kompromisu. Rodiče dostali konkrétní rady, jak se mají chovat k sobě navzájem jako rodiče, aby jejich výchova byla efektivní. Ústředním bodem bylo doporučení matce, aby upustila od napadání otcovy autority před dítětem. Měla by otce podporovat při jeho výchovných krocích a sama se snažit vymezit hranice stejně jako otec dítěte. Nicméně i při tomto sezení bylo možné pozorovat zarytou odbojnost matky proti jakémukoli nastavení hranic a pravidel. Matka celou dobu poukazovala na kvalitu své volné výchovy, kdy se vlastně dítě vychovává samo, a nebyla schopna jakéhokoli kompromisu.

Byl sjednán termín další schůzky na příští měsíc, ale rodiče se nedostavili a omluvu psychologická poradna neobdržela. V listopadu 2012 kontaktoval poradnu Anetin otec a na smluvené schůzce psycholožku informoval, že s manželkou žijí odděleně, jsou v rozvodovém řízení a žádal rady, jak s Anetou pracovat a vytvořit pro ni spokojený domov s pravidly, v této nelehké situaci.

Tento případ se dle mého názoru podobá problémům chlapce Jaroslava, popsáním v předchozí části (kapitola 8). Je zde opět patrná neochota jednoho z rodičů vychovávat své dítě v souladu se základními pravidly a hranicemi. V případě Anety se jedná o matku, která věří v liberální způsob výchovy, bohužel, ve stylu "dítě samo nejlépe ví, co je pro něj dobré". Z toho je již patrné, proč má Aneta výchovné problémy. Matka všechny výchovné problémy svaluje na otce, kterého neváhá před dítětem a na veřejnosti slovně napadat a zesměšňovat. Problém je tak závažný, že dívka, dle mého pozorování, nemůže mít vůbec žádnou úctu k autoritě otce.

Partnerský nesoulad byl tak nepřekonatelný, že se nakonec Anetini rodiče, rozvádí, což může mít paradoxně pozitivní vliv na výchovu jejich dcery. Osobně si myslím, že výchova dítěte potřebuje vždy nějaká pravidla a pokud ty nejsou přítomny, narušuje chování potomka nejenom vztahy rodiny s okolím, ale vztahy přímo v rodině. Volba správného

výchovného přístupu je zcela zásadní pro správný vývoj každé osobnosti a špatné vytyčení hranic ve výchově vede k problémům.

10 Jan

10.1 Anamnéza

- Věk: 7 let
- Rodina: matka
- Další členové domácnosti: prarodiče
- Problémy v rodinných vztazích: chlapec neuznává žádnou autoritu
- Zdravotní stav dítěte: v pořádku
- Povaha dítěte: zákeřný, vyžaduje pozornost, problémy s vrstevníky, naprosto nerespektuje autority
- Mimoškolní aktivity: tanec (break dance), výtvarná výchova

10.2 Náslechy a zhodnocení

Křesťanskou pedagogicko-psychologickou poradnu navštívil v březnu 2011 Jan se svojí matkou samoživitelkou. Matka přivedla svého syna na základě doporučení základní školy, kde má Jan opakované a stupňující se výchovné problémy. Není schopen přijímat autority i jednoduché pokyny od učitelů a vychovatelů. Má neustálé konflikty se spolužáky a jeho chování začíná být nezvladatelné. Matka přivedla Jana do poradny až na opakovanou žádost školy poté, co způsobil vážné zranění spolužákovi.

Matka chlapcovo jednání neustále omlouvá tím, že chlapec nemá mužský vzor. Snaží se nedostatek mužského elementu v rodině kompenzovat rozmazlováním dítěte. Jan má nejmodernější oblečení, populární hračky a jsou mu plněny veškeré jeho rozmary. Při prvním

setkání s Janem se psycholožka dlouho snažila o navázání kontaktu, který Jan naprosto odmítal. Chlapec se rozpovídal až při kreslení, o kterém psycholožka věděla, že ho má rád.

Psycholožka dospěla k závěru, že chování chlapce je způsobeno špatným příkladem matky. Spolu s chlapcem žijí s prarodiči v jedné domácnosti a matka naprosto nerespektuje pravidla jejich společného soužití. Dokonce přiznává, že nezná totožnost Janova biologického otce. Z její výpovědi vyplývá, že díky přísné a autoritativní výchově svých rodičů, se v dospělosti odpoutala od všech běžných norem chování a žila dosti promiskuitním životem. Svůj nevhodný životní styl přenáší na syna a naprosto odmítá jakékoli pochybení ve svém stylu výchovy.

V následujících dvou sezeních se psycholožka snažila vysvětlit nutnost alespoň minimálních hranic ve výchově dítěte a zvolení správného výchovného přístupu. Janova matka je však v neustálé opozici, vlastní vinu odmítá a obviňuje jiné. Ve škole mohou za Janovy problémy jeho spolužáci, kteří ho nemají rádi, učitelé a vychovatelé, kteří si na něj zasedli. Doma se prý chová chlapec k matce normálně a problémy s ním nejsou. Prarodiče se bohužel do poradny nedostavili a psycholožka nezná žádný jiný dospělý pohled na chlapcovu výchovu v rodině.

Na závěr třetího setkání matka odmítá další návštěvy poradny z důvodu naprosté zbytečnosti těchto setkání. Chlapec je dle jejího názoru naprosto v pořádku a není třeba ho nadále stresovat neexistujícími problémy.

O výchově a dodržování pravidel u Jana nelze v žádném případě mluvit. Matka je hlavní osobou, která chlapce vychovává, ačkoli žijí společně s prarodiči. Dle mého názoru její argument, že chlapci chybí mužský element, je naprosto nesmyslný, jelikož ve společné domácnosti žije i chlapcův dědeček.

Matčin přístup k výchově je odlišný od přístupu Anetiny matky (kapitola 9), chlapec je velmi rozmazlován a matka mu nedokáže odepřít jakýkoli rozmar. Tím, že matka chlapce vychovává sama, má pocit, že mu musí kompenzovat neúplné manželství. Rozmazlování chlapce je obhajováno tím, že sama matka měla těžké dětství, protože její rodiče byli přísní.

Díky jen velmi omezené možnosti tento případ sledovat, mi nepřísluší hodnotit matku

přísně, ale z jejího chování jsem nabyla dojmu, že není ochotná se svému dítěti příliš věnovat a mít tak možnost ho více pozitivně ovlivňovat.

11 Kristýna

11.1 Anamnéza

- Pohlaví: dívka
- Věk: 7 let
- Rodina: otec, matka, mladší sestra a bratr
- Další členové domácnosti: žádní
- Problémy v rodinných vztazích: v poslední době problém s mladší sestrou - rvačky
- Zdravotní stav dítěte: v pořádku
- Povaha dítěte: dříve – veselá, hodná, zodpovědná; nyní – hádavá, náladová, závistivá
- Mimoškolní aktivity: zpěv

11.2 Náslechy a zhodnocení

Důvod, proč rodiče Kristýnu do poradny přivedli, byl, že v poslední době zhoršila své chování doma i ve škole. Její vztah se sourozenci (Petr a Marie) byl značně narušen a dítě odmítá plnit jakékoli příkazy rodičů. Příchod do poradny byl důsledkem velké rvačky mezi Kristýnou a Marií. Rodiče si myslí, že má Kristýna problémy ve škole, že do ní nechce chodit. Když matka navštívila třídní učitelku, dozvěděla se, že agresori nejsou spolužáci, ale Kristýna.

Psycholožka po rozhovoru s rodiči a Kristýnou dospěla k názoru, že hlavní problém spočívá v nerovném nastavení hranic výchovy. Kristýna jako nejstarší byla vedena mnohem přísněji než její mladší sestra, která má mnohem větší volnost. K chování Kristýny

nepřispívá ani žárlivost vůči nejmladšímu, pár měsíců starému bratrovi. Dívka má potřebu si kompenzovat nedostatek pozornosti zlobením, kterým chce na sebe pozornost upoutat. To ovšem vede k dalším trestům a zákazům rodičů a Kristýna se cítí více nechtěná.

Psycholožka rodičům doporučila rovnoměrné nastavení hranic a zmírnění nastavených pravidel pro Kristýnu na zkoušku. Po měsíci na dalším sezení, již byly znát první výsledky změny Kristýnina režimu. Dívka byla veselejší a uvolněnější. Její výchovné problémy prakticky vymizely a chování ve škole se také zlepšilo. Rodina v terapii pokračuje a rodiče pravidelně s psycholožkou konzultují výchovná opatření, která prováděli. Ukázalo se, že rodiče si problému v nastavení různých hranic pro různé děti nebyli vůbec vědomi.

Tento případ je dle mého názoru výjimečný tím, že Kristýna sama o sobě neměla problémy s hranicemi. Naopak její sourozenci jsou vedeni mnohem méně restriktivně (přísně) než ona. Dívka to samozřejmě vnímala a nevědomě se proti tomu bouřila. To způsobilo, že dívka krátkodobě začala mít výchovné problémy.

Je zde patrná chvályhodná snaha rodičů, kteří v okamžiku, kdy problém zaregistrovali, vyhledali odbornou pomoc a snažili se ho řešit. Dívka sama projevovala pozoruhodnou snahu se rodičům zavděčit a příkladně spolupracovala.

Velice mne potěšilo, že rodina celou dobu držela pospolu a rodiče spolu fungovali jako dobrý tým.

12 Václav

12.1 Anamnéza

- Pohlaví: chlapec
- Věk: 5 let
- Rodina: otec, matka
- Další členové domácnosti: žádní
- Problémy v rodinných vztazích: neposlouchá

- Zdravotní stav dítěte: problémy s jemnou motorikou
- Povaha dítěte: neposedný, vyžaduje pozornost, těžko ovladatelný
- Mimoškolní aktivity: fotbalový kroužek

12.2 Náslechy a zhodnocení

Rodiče přišli s Václavem do Křesťanské pedagogicko-psychologické poradny na kurz grafomotoriky. V průběhu kurzu ovšem psycholožka odhalila značné chlapcovy problémy v chování a Václav s rodiči byl pozván na sezení za účelem řešení jeho výchovných problémů. Chlapec je i přes svou značnou inteligenci velice neposedný a v případě nedostatku pozornosti rodičů, začíná zlobit, aby je opět upoutal. Václav je svou povahou těžko ovladatelný a v průběhu kurzu rozptyloval i ostatní děti. To se prý děje i v jeho škole, kdy má časté kázeňské problémy.

Po několika sezeních došla psycholožka k závěru, že Václavovy problémy jsou způsobeny několika faktory. Prvním a nejzásadnějším je nejednotnost rodičů v chlapcově výchově, kdy otec i přes vytyčené hranice, není schopen syna přinutit k jejich dodržování. Chlapec je velmi zmatený ohledně pravidel, která v domácnosti panují. Matka často chlapce napomíná a vyžaduje plnění jeho povinností. Václav je trestán většinou zákazem oblíbené činnosti. Tuto formu trestu používá pouze matka, otec naproti tomu narušuje průběh trestání a kazí matčin výchovný záměr.

Po úvodním sezení psycholožka rodičům důrazně doporučila jednotnost v přístupu k výchově chlapce. Nabádala hlavně otce k větší přísnosti a vyžadování plnění povinností, které Václav má. Rodina bohužel na terapii přestala docházet spolu s koncem chlapcova kurzu grafomotoriky.

Opět mohu konstatovat, že hlavní příčinou Václavových problémů je nejednotnost rodičů při výchově. Rodiče přestali pravidelně docházet na další sezení a z toho vyplývá, že podcenili důsledky svého nejednotného přístupu k výchově.

Tento případ není tak závažný jako předcházející dva (Jan a Jaroslav). Pokud si mohou dovolit soudit, dle mého pozorování na kurzu, je jistá šance, že se chlapec ve vyšším věku zklidní sám.

Závěr

Aplikace správných výchovných přístupů není lehká, avšak při dodržování základních pravidel, které jsem se snažila v této práci nastínit, by dítěti měl být umožněn přirozený vývoj osobnosti i jeho morálních zásad. Současné sociálně-kulturní trendy uvádí rodiče ve zmatek a způsobují často velmi nedůslednou výchovu jejich potomků.

Cílem této práce bylo poukázat na různé problémy ve výchově dětí a různost přístupů ve výchově. V teoretické části byly shrnuty současné významné poznatky týkající se vývojové psychologie dětí, trestání a odměňování dětí z pohledu vychovatele a nejrozličnější styly výchovy z pohledu vědeckého bádání.

Praktická část obsahovala šetření na skupince dětí předškolního a mladšího školního věku. Na konkrétních příkladech bylo jasně ukázáno, jak nejednotnost či laxnost v přístupu k výchově může dítěti uškodit. Ze zde uvedených příkladů je také vidět, jak je náprava výchovných problémů složitá. Jen málo rodičů má dostatečnou vůli a odhodlání vyřešit problém svého dítěte. Za nejdůležitější výsledek své práce proto považuji právě demonstraci těch nejběžnějších výchovných problémů způsobených špatným přístupem ve výchově. Z mého pohledu se jedná o jeden z nejzákladnějších problémů současné společnosti. Výchovné problémy budou čím dál více rozšířenější, jak generace dnešních předškolních a mladších školních dětí bude dospívat.

Hlavním přínosem práce je stručný a jasný přehled výchovných stylů s doporučeními pro konkrétní věk dítěte. Zároveň práce na příkladech demonstruje, co se může stát, pokud je dítě vychováváno příliš direktivně či liberálně.

Literatura

- [1] CLOUD, Henry; TOWNSEND, John. *Děti a hranice*. Praha: Návrat domů, 1999. 202 s. ISBN 80-7255-002-0
- [2] ČÁP, Jan; MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X
- [3] DELAROCHE, Patrick. *Rodiče, nebojte se říkat NE*. Praha: Portál, 2000. 144 s. ISBN 80-7178-441-9
- [4] DOHERTY, William J. *Kdo koho vychovává*. Praha: Návrat domů, 2006. 132 s. ISBN 80-7255-138-8
- [5] KUTHANOVÁ, Alena. *Role matky a otce ve výchově dětí*. Pardubice, 2009. Dostupné z: <http://theses.cz/id/nd3hsn/>. Bakalářská práce. JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDEJOVICÍCH.
- [6] LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2., dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991, 284 s. ISBN 80-201-0098-9.
- [7] MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Praha: Portál, 2007. 107s. ISBN 978-80-7367-270-6.
- [8] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996, 143 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8085-5.
- [9] PETTITCOLLIN, Christel. *Jak správně komunikovat se svým dítětem*. Praha: Pie-rot, 2009. ISBN 80-735-3142-9.
- [10] RHEINWALDOVÁ, Eva. *Jak vychovat šťastné dítě*. Praha: Motto, 1997. ISBN 80-724-6509-0.
- [11] ROGGE, Jan - Uwe . *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005. 184 s. ISBN 80-7178-990-9

- [12] ŠTÍPEK, Petr. *Dítě na zabití*. Praha: Portál, 2011. ISBN 80-736-7981-7.
- [13] TRÉLAÛN, Béatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8935-6.
- [14] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 1996. 353 s.
- [15] WINGET, Larry. *Za svoje děti si můžete sami aneb jablko nepadne daleko od stromu*. Praha: Ikar, 2010. ISBN 80-249-1805-6.
- [16] WYCKOFF, Jerry; UNELLOVÁ, Barbara. *Výchova bez křiku a pohlavků*. Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN 80-204-1193-3.
- [17] *Pedagogika pro učitele: podoby vyučování a třídní management, osobnost učitele a jeho autorita, inovace ve výuce, klíčové kompetence ve vzdělávání, práce s informačními prameny, pedagogická diagnostika*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Editor Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ. Praha: Grada, 2011, 456 s. ISBN 978-802-4733-579.
- [18] ABC.cz: Slovník cizích slov [online]. 2005 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
- [19] *Lawrence Kohlberg a Jean Piaget* [online]. Brno: Masarykova univerzita v Brně [cit. 2013-05-05]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/texty/panorama/kohlberg.html>

Seznam obrázků

1	Model devíti polí.	27
2	Dotazník pro rodiče - 1. část	53
3	Dotazník pro rodiče - 2. část	54
4	Anamnestický dotazník	55

1 Dotazník pro rodiče

Obrázek 2: Dotazník pro rodiče - 1. část

Těhotenství:			
Bylo těhotenství rizikové?		Proč?	
Prodělala matka během těhotenství nějaké komplikace - nemoci, úrazy, stres ?			
Porod a psychomotorický vývoj:			
Byly kolem porodu nějaké komplikace? Jaké?			
Dítě se narodilo v termínu: očekávaném (+ - 14 dní) - před termínem - po termínu ? *			
Průběh porodu: normální - překotný - vyvolávaný - kleštěmi - císařským řezem			
Bylo dítě po narození: kříslené - v inkubátoru - v intenzivní péči? *		Porodní váha:	délka:
Kojené: do věku:	Spánek: spíše spokojené - plačtivé, neklidné*	Pleny do věku: ve dne:	v noci:
V jakém věku začalo sedět:	chodit:	Dítě pohybové: klidné - živé - stále v pohybu - velmi neposedné*	
V jakém věku říkalo první slova:		první věty:	
Poruchy řeči:		Logopedie: ano - ne*	od - do věku:
Jaké je vaše dítě?			
Jaké má povahové vlastnosti?			
Jak je vaše dítě samostatné (např. oblékání, udržování pořádku, příprava do školy, domácí práce)?			
Jak je vaše dítě vytrvalé (jak dlouho vydrží u činnosti, jak překonává překážky, je trpělivé)?			
Jak je vaše dítě pohybově šikovné, obratné?			
Jakou má paměť?		Pozornost:	
Co se vám na vašem dítěti líbí?			
Co vám dělá starosti?			
Kolektivní zařazení:			
	Od věku	Byly nějaké potíže? Jaké?	
Jesle			
Mateřská škola			
Základní škola		Odklad škol. docházky: ano - ne*	
Sociální vztahy:			
Jaké má dítě vztahy s druhými dětmi: má - nemá kamarády, je oblíbené, vztahy navazuje snadno - obtížně, je samotářské - rádo mezi dětmi - zažilo šikanu? *			
Jaké má vztahy k dospělým?			
Vyplnil:		Podpis:	
* zaškrtněte vhodnou odpověď			

Verze: KPFP 4/2009

Obrázek 3: Dotazník pro rodiče - 2. část

2 Anamnéza

<u>Anamnéza</u>		Datum:	Věk:
Jméno dítěte:			
Datum narození:		Telefon rodičů:	
Adresa školy:			
MŠ navštěvuje od:			
Logopedie:			
Raný vývoj: Těhotenství: Porod:			
Pohybový vývoj: Chodit:			
Řečový vývoj:			
Co má rád, co ho baví:			
Vztahy v rodině:			

Obrázek 4: Anamnestický dotazník